

de Bibliotheek
Zoetermeer

CKC &
partners

Cultuureducatie met Kwaliteit

Doorlopende leerlijn beeldende kunst
Groep 8
Lessenreeks 'verdieping'

Deze leerlijn is ontwikkeld door CKC & partners.

Communicatie

Informatie over Communicatie

Groep 8, lessenreeks 'verdieping', vier lessen van 60 minuten

Doel van de lessenreeks:

De leerlingen nemen non-verbale communicatiemiddelen waar en passen ze toe door middel van tekening en druktechniek. Ze experimenteren met uitdrukking en expressie in een portret in reliëf. Ze onderzoeken expressie bij de vormgeving van lettertekens en woordbeelden. De leerlingen communiceren informatie, gevoel en appèl via de ruimtelijke vormgeving van letters en beeld. In deze lessenreeks werken ze met de volgende materialen en technieken: tekenen, druktechniek en plastische vormgeving. Beeldaspecten die aan bod komen zijn vorm, textuur, verhouding, ritme, compositie en expressie. Ze leren werken volgens een richtinggevend creatief proces: ze oriënteren zich op de opdracht, onderzoeken het materiaal, voeren een eigen, creërende opdracht uit en evalueren op hun werk en het werkproces.

Materiaallijst:

Algemeen:	De mogelijkheid om afbeeldingen via een digibord te tonen.
Les 1:	Wit tekenpapier A3-formaat en kleurpotloden
Les 2:	Kleurpotlood, tekenpapier A3- en A4-formaat, afscheurpaletten, scharen, harde rollers (circa 15 cm breed), zachte schuimrubberen rollertjes (circa 2,5 cm breed), te koop bij verzaken, schoolverf in de kleuren rood, geel, groen, blauw, paars en oranje en zwart en wit in eierdoosjes, hobbyfoam (circa ½ A4 per leerling), papieren handdoekjes.
Les 3:	Per leerling zachte chamotteklei of oefenklei ca. 600 tot 1000 gram, een droge lap glad katoen (laken) ca. 40 x 50 cm, een stuk natte badstof ca. 20x20 cm, kleihoutjes en/of satéprikkers, oude kranten, een A4-papier gekleurd met naam.
Les 4:	A4-papier, tekenpotlood of zwart viltstift, kleisnijdraad, per leerling tot ca. 800 gr. zachte fijne chamotteklei of oefenklei, een nat badstofdoekje, droge katoenen lap ca. A3, boetseerhoutje, satéprikker, krantenpapier.

Les 1: Reclame

Reclame	Buiten	Straatbeeld	Rondlopen
---------	--------	-------------	-----------

In deze les wordt de rol van de reclame als communicatiemiddel besproken. De leerlingen leren reclame gericht waar te nemen en te gebruiken in een kunstwerk.

Les 2: Borden

Communicatievormen	Attentiebord	Bord in beeld	De boodschap
--------------------	--------------	---------------	--------------

De leerlingen leren een communicatiebord te ontwerpen en afdrucken te maken door middel van hoogdruktechniek.

Les 3: Gezichtstaal

Portretkoppen	Ogen en oren	Reliëf portret	Mijn portretkop
---------------	--------------	----------------	-----------------

De leerlingen boetseren een expressief (zelf)portret in reliëf. Ze communiceren met hun portret het karakter, de stemming en het verhaal van het gezicht wat ze maken (Rodin, Charlotte van Palland, Brancussi, Giacometti).

Les 4: Taal en teken

Woord en beeld	Letterbeeldletter	Huisstijl	Sterk merk
----------------	-------------------	-----------	------------

De leerlingen ontwerpen een logo voor een eigen merk, ruimtelijk en/of in reliëf, waarin letters en symbool een geheel vormen in de communicatie.

Deze lessenreeks sluit aan bij de doorlopende leerlijn Cultuureducatie met Kwaliteit in Zoetermeer. Meer informatie over Cultuureducatie met Kwaliteit vind je [hier](#).

De leerlijn beeld is ontwikkeld door CKC & partners en geschreven door Loulou Joolen en Gerart Kamphuis. Neem bij vragen contact op via primair-onderwijs@ckc-zoetermeer.nl.

Communicatie – Reclame

Groep 8, lessenreeks 'verdieping', les 1

Lesdoel: De leerlingen nemen reclame om ons heen waar en maken een tekening van reclame-uitingen.

Benodigde materialen: Wit tekenpapier A3-formaat en kleurpotloden.

Opdrachten:

Reclame	Buiten	Straatbeeld	Rondlopen
---------	--------	-------------	-----------

Introductie:

In deze les wordt de rol van de reclame als communicatiemiddel besproken. De leerlingen leren reclame gericht waar te nemen en te gebruiken in een kunstwerk.

Oriënteren: Reclame	5 minuten
Opdracht: Toon foto's met reclame-uitingen in het straatbeeld: afbeelding 1 , afbeelding 2 , afbeelding 3 , afbeelding 4 . Bespreek wat er direct opvalt en waarom (vorm, de kleuren, ooghoogte van de reclame of juist heel hoog op een gebouw).	
Reflecteren: Wie kent het McDonalds logo? Wat voor reclame kom je onderweg van huis naar school tegen? Welke leerling maakt er nu reclame (commerciële opdruk op t-shirt, pennen, logo op schoenen of kleding, plastic boodschappentasje)? En in het lokaal (klok met opdruk, posters, foto's)?	

Onderzoeken: Buiten	15 minuten
Opdracht: Maak met kleurpotlood wat schetsjes van vrachtauto's, parasols bij terrasjes en winkelpuien. Bedenk wat voor reclame erop moet, hoe groot de letters moeten zijn, welke kleuren ze hebben en wat de meest opvallende plek is voor een bepaalde reclame (bovenzijde of onderzijde van een winkelpand).	
Reflecteren: Waarom wordt rood vaak gebruikt in reclames? Hebben de leerlingen wel eens in reclameblaadjes gekeken? Helpt reclame om spullen te kopen of om trek te krijgen in een happy meal? Waarom?	

Uitvoeren: Straatbeeld	30 minuten
Opdracht: Teken een straat of plein vol reclame-uitingen. Denk aan vrachtauto's, etalages, parasols, reclamevlaggen, banieren, muurreclame. Natuurlijk kunnen ze ook mensen erbij tekenen met plastic boodschappentassen of reclame t-shirts aan. Let erop dat er diepte in de tekening te zien is. Gebruik overlapping, afsnijding, verschil in grootte tussen dichtbij en ver weg. Werk de voorgrond gedetailleerd en duidelijk uit. De achtergrond wat globaler en waziger.	
Reflecteren: Welke plek van de stad is er afgebeeld? Park, terras, winkelstraat? Lopen er mensen of is het er stil? Rijden er veel auto's? Welke kleuren hebben de reclame-uitingen?	

Evalueren: Rondlopen	10 minuten
Opdracht: Bespreek het werk. Is het ruimtelijk geworden, kunnen ze er in rondlopen? Is het overdag of avond op de tekening? Hoe zien ze dat?	
Reflecteren: Vallen alle reclames op? Hoe komt dat? Is er gewerkt met afsnijding en overlapping? Kun je zien welke reclame de maker het belangrijkste vindt?	

Aanvullende suggesties:
Ontwerp een reclamebord voor je lievelingssport, je spannendste computergame of je favoriete snack. Ook is het mogelijk om aandacht te vragen voor iets waar je op tegen bent (overbevissing, neushoornjacht, wapenwedloop etc.).

Communicatie – Borden

Groep 8, lessenreeks 'verdieping', les 2

Lesdoel: De leerlingen maken een communicatiebord door middel van druktechniek.
Benodigde materialen: Kleurpotlood, tekenpapier A3- en A4-formaat, afscheurpaletten, scharen, harde rollers (circa 15 cm breed), zachte schuimrubberen rollertjes (circa 2,5 cm breed) te koop bij verfzaken, schoolverf in de kleuren rood, geel, groen, blauw, paars en oranje en zwart en wit in eierdoosjes, hobbyfoam (circa ½ A4 per leerling), papieren handdoekjes.

Opdrachten:

Communicatie-vormen	Attentiebord	Bord in beeld	De boodschap
---------------------	--------------	---------------	--------------

Introductie:

De leerlingen leren een communicatiebord te ontwerpen en afdrucken te maken door middel van hoogdruktechniek.

Oriënteren: Communicatievormen	5 minuten
Opdracht: Toon afbeeldingen van pictogrammen/verkeersborden: afbeelding 1 , afbeelding 2 , afbeelding 3 , afbeelding 4 . Bespreek allerlei vormen van non-verbale communicatie (gebaren, schrift, tekens, geluiden, de taal). Zijn alle vormen van communicatie direct te begrijpen? Nee, denk aan een vreemde taal, afwijkend schrift, doofstom en blind, analfabeet. Daarom zijn er borden ontwikkeld die universeel zijn. Denk aan pictogrammen en verkeersborden. Bespreek functie en vorm van pictogrammen en verkeersborden.	
Reflecteren: Zijn er nog meer universele communicatiemiddelen. Denk bijv. aan pijlen op het wegdek, vlaggen, logo's. Wie heeft er wel eens een pictogram (Schiphol) gezien. Was de boodschap duidelijk?	

Onderzoeken: Attentiebord	15 minuten
Opdracht: Verzin een paar verkeersborden of pictogrammen. Wat moet erop? Wordt het een grappig bord (kijk uit voor overstekende krokodillen) of juist serieus (verboden te voetballen)? NB. geen tekst erop, alleen beeld. Welke vorm heeft het bord (rond, vierkant, rechthoekig, driehoekig)? Welke kleuren? Oefen vervolgens het met schuimrubberen rollers aanbrengen van schoolverf op hobbyfoam (let erop dat elke kleur zijn eigen rollertje heeft). Beweeg het rollertje rustig heen en weer over een beetje schoolverf op blaadje of afscheurpalet. Breng daarna de verf met het rollertje aan op hobbyfoam, een vel A4-papier erop leggen en aandrukken met de harde roller.	
Reflecteren: Wat wil de leerling in beeld brengen? Welke boodschap? Is het een duidelijke boodschap? Wat gebeurt er als er te veel of te weinig verf op de roller zit? Het gaat niet om veel verf, maar om voldoende verf op het rollertje. Waarom heeft de leerling gekozen voor een bepaalde vorm van het bord?	

Uitvoeren: Bord in beeld	30 minuten
Opdracht: Teken met kleurpotlood (stompe punt) het bord of pictogram op een half A4-vel hobbyfoam. Bepaal de vorm van het bord en knip uit. Breng met een schuimrubberen roller verf aan op het hobbyfoam, leg er een vel A4-papier overheen en druk af met harde roller. Bekijk de afdruk. Loop bij een onduidelijke tekening de lijnen rustig nogmaals na met kleurpotlood (stompe punt). Vervolgens weer ininkten, vel papier erop leggen en afdrucken met harde roller. Maak de hobbyfoam schoon met sponsje en papieren handdoekje en rol in met andere kleuren. Maak zo meerdere kleurencombinaties van het bord (Let erop dat elke kleur een eigen rollertje heeft).	
Reflecteren: Welke kleurencombinatie past het best bij het onderwerp? Waarom? Is de tekening nog te zien?	

Evalueren: De boodschap	10 minuten
Opdracht: Bespreek de borden. Welke valt het meeste op en waarom? Zijn de boodschappen duidelijk, past de vorm goed bij de inhoud?	
Reflecteren: Zijn er problemen geweest? Welke? Is er bewust voor een kleurstelling gekozen? Leg uit.	

Aanvullende suggesties:
Kies een paar pictogrammen eruit en laat de leerlingen individueel opschrijven wat die betekenen. Bepaal welke pictogrammen van dienst kunnen zijn in het schoolgebouw, plak ze op karton en hang ze op een daarvoor bestemde plek.

Communicatie – Gezichtstaal

Groep 8, lessenreeks 'verdieping', les 3

Lesdoel: De leerlingen experimenteren met uitdrukking en expressie in een ruimtelijk (geboetseerd) portret. Ze kiezen voor eigen abstracte of realistische vormgeving en gebruiken verschillende boetseertechnieken.

Benodigde materialen: Per leerling zachte chamotteklei of oefenklei ca. 600 tot 1000 gram, een droge lap glad katoen (laken) ca. 40 x 50 cm, een stuk natte badstof ca. 20x20 cm, kleihoutjes en/of satéprikkers, oude kranten, een A4-papier gekleurd met naam.

Opdrachten:

Portretkoppen

Ogen en oren

Reliëf portret

Mijn portretkop

Introductie:

De leerlingen boetsen een expressief (zelf)portret in reliëf. Ze communiceren met hun portret het karakter, de stemming en het verhaal van het gezicht wat ze maken (Rodin, Charlotte van Palland, Brancussi, Giacometti).

Oriënteren: Portretkoppen

5 minuten

Opdracht: Bekijk portretkoppen: [Rodin](#), [Charlotte van Palland 1](#), [van Palland 2](#), [van Palland 3](#), [Brancussi](#), [Giacometti](#) en [Picasso](#). Bespreek de werking van de manier waarop een gezicht kan worden afgebeeld: in reclame, politiek, karikaturen, kunststromingen? Wat wil de maker van het portret laten zien? Stemming, karakter, hoe hij/zij over die persoon denkt. Hoe doet hij/zij dat? Kijk naar de uitdrukking en de stijl van de beelden.

Reflecteren: Welk soort beeld spreek je het meeste aan?

Onderzoeken: Ogen en oren

15 minuten

Opdracht: Kneed een bolletje klei(ei) en druk het plat, maak het van onder hol en doe daar een platte krantenprop in. Probeer uit hoe je er ruimtelijk een oog, een mond, een neus of oor op kunt maken. Kijk bij je buurman of -vrouw hoe het zit. Gebruik de technieken op-boetsen met dropjes klei, verplaatsen en vervormen, insnijden en klei invoegen. Maak ook een probeersel waarbij je haren boetseert. Als je wilt, kun je manieren proberen om iets abstract weer te geven. Bewaar je proefjes.

Reflecteren: Welke oplossingen heb je gevonden? Kijk bij anderen. Wat gaat er mis als je complete onderdelen aan gaat plakken? Wat kun je daaraan doen?

Uitvoeren: Reliëf portret

30 minuten

Opdracht: Maak een gezicht in reliëf waarin je een bepaald karakter en of stemming laat zien. Maak een duimdikke klei-lap (ca. A4) van stukjes klei, goed hechten en gladmaken aan onder en bovenkant. Leg het over een nette enigszins afgeplatte prop kranten (iets groter dan je hand) om de bolling van het gezicht te maken. Bedenk wat je wilt laten zien in het gezicht, en hoe dat eruit gaat zien. Kies voor meer realistisch of meer abstract. Schets met een stokje dun de vorm van het hoofd en wat je in het gezicht wilt laten zien. Geef nu reliëf en uitdrukking aan het gezicht door op-boetsen en verdiepen. Gebruik dunne lappen om haren e.d. te maken. Detaileer met een boetseerhoutje. Bedenk een titel/naam voor je werkstuk.

Reflecteren: Wat is je plan voor het portret? Wat wil je overbrengen? Hoe ga je het idee vormgeven?

Evalueren: Mijn portretkop

10 minuten

Opdracht: Bekijk de reliëfs die gemaakt zijn. Zijn ze abstract of meer figuratief? Wat drukken ze uit? Wat was de bedoeling van de maker?

Reflecteren: Wat hebben de leerlingen ontdekt? Wat was lastig om te doen?

Aanvullende suggesties:

De leerlingen maken reliëf gezichten van verschillende karaktertypes, bijvoorbeeld: knappe kop, slaapkop, warhoofd, boevenkop, lachebek. Bedenk hoe met kenmerken het karakter verduidelijkt kan worden (gezichtsvorm, haar, ogen, oogstand, soort mond enzovoorts).

Communicatie – Taal en teken

Groep 8, lessenreeks 'verdieping', les 4

- Lesdoel:** De leerlingen communiceren informatie, gevoel en appèl via de ruimtelijke vormgeving van letters en beeld.
- Benodigde materialen:** A4-papier, tekenpotlood of zwart viltstift, kleisnijdraad, per leerling tot ca. 800 gr. zachte fijne chamotteklei of oefenklei, een nat badstofdoekje, droge katoenen lap ca. A3, boetseerhoutje, satéprikker, krantenpapier.

Opdrachten:	Woord en beeld	Letterbeeldletter	Huisstijl	Sterk merk

Introductie:

De leerlingen ontwerpen een logo voor een eigen merk, ruimtelijk en/of in reliëf, waarin letters en symbool een geheel vormen in de communicatie.

Oriënteren:	Woord en beeld	5 minuten
<p>Opdracht: Bekijk met de leerlingen de afbeeldingen, let op de vormgeving van symbolen en letters die de boodschap en het gevoel overbrengen. Hoe passen de vormen van de letters bij het product? Hoe past het beeld bij het product? Wat voor gevoel krijg je als je dit ziet/ wat voor uitstraling heeft het merk?</p> <p>Afbeeldingen:</p> <ul style="list-style-type: none">• Cultuur van straatkunst in letters en plaatjes.• Blokker: hoekige letters als blokken gestapeld, betekenis van de naam, uitstraling is solide.• Apple: appel van Adam en Eva = kennis, betekenis van de naam, uitstraling is nieuwsgierig, gretig, lekker, maar ook gevaarlijk: malus (=appel) betekent slecht.• Nike: wat vertelt het symbool? <p>Ga dan verder met de volgende afbeeldingen van letterkunst. Wat is hier grappig en/of origineel?</p> <p>Afbeeldingen: zeppelin, kind, woef, boom.</p> <p>Bekijk tot slot de volgende gevelstenen uit Zoetermeer. Wat is er anders dan aan de logo's en letterkunst?</p> <p>Antwoord: het geeft meer een beeld van de inhoud, minder spel met letters, minder wervend:</p> <ul style="list-style-type: none">• Boterdorp: boterbloemen, meer-blauw veld, kroon-koninklijk.• Hildo Krop (20ste eeuw), decoratie school.• Hildo krop geologisch instituut, over de aarde.• Lezende kip: verwijzing naar het beroep van de bewoner.• Apothekerssymbool.		
<p>Reflecteren: Wat voor symbool zou ik verzinnen voor het beroep van mijzelf, later, mijn ouders, of van mijn hobby?</p>		

Onderzoeken:	Letterbeeldletter	15 minuten
<p>Opdracht:</p> <ul style="list-style-type: none">• Onderzoek wat je kunt vervormen aan letters van je school (5 minuten).• Gebruik de letters van WATER of VUUR. Teken op A4 meerdere ideeën over hoe je deze zo van vorm kunt veranderen, dat ze passen bij het karakter van WATER of VUUR (maak ze bv. breder, dunner, ronder, puntiger, strakker, speelse, anders enz.).• Onderzoek vervolgens hoe je een symbool voor WATER of VUUR kunt maken (10 minuten). Teken op A4-papier meerdere mogelijke symbolen of vormen die horen bij WATER of VUUR. Maak je tekeningen eenvoudig. Zorg dat de vorm van je tekeningetjes passen bij je letters en andersom. Wie dat lukt, kan de letter en het symbool in een enkel beeld vatten.		
<p>Reflecteren: Welke letters vind ik het beste? Welk plaatje? Wat past het beste bij elkaar? Pas ik mij letters aan het plaatje aan of andersom? Kloppen de vormen van de letters en het plaatje met het karakter? Hoe maak je er een geheel van?</p>		

Uitvoeren: Huisstijl

30 minuten

Opdracht: Maak een logo voor een eigen bedrijf of instelling (of eventueel voor iemand anders). Maak hiervan een wandtegel, wapenschild of logo in klei-reliëf. Stel je hierbij voor dat één van je hobby's of interesses een bedrijf wordt, bv. Janneke Jansen Racefietsen, Rachid Ruimtepakken of Otto Orthodontie. Bedenk een beeld/symbool wat de missie van je bedrijf duidelijk maakt, verzin een naam die daarbij past. Bedenk hoe je ze bij elkaar plaatst op je tegel.

Maak van een stuk klei eerst een plak in een geschikte vorm: kneed klei, maak een bal, druk hem plat tot vingerdikte. Zorg dat de kanten net zo dik zijn als het midden. Werk op een droge katoenen lap, gebruik een natte badstof doek om je klei vochtig te houden. Schets eerst de vorm van je tegel en je ontwerp van letters en symbool dun op de klei. Voer het dan uit in reliëf door het opbrengen en/of weghalen van stukjes klei. Bedenk dat een contour geen 3D-voorstelling oplevert. Denk eraan dat je alles wat je aanbrengt goed hecht. Kieren worden bij het drogen van de klei alleen maar groter, en dan valt zo'n onderdeelje eraf. Maak detail en textuur met een boetseerhoutje of een prikker.

Reflecteren: Voor wat voor bedrijf maak je een wandtegel? Wat voor karakter van je bedrijf/product wil je benadrukken? Wat voor vorm krijgt je tegel? Wat voor symbool ga je maken? Welke letters van de naam ga je gebruiken voor je tegel? Hoe gaan ze eruit zien? Hoe kun je je ontwerp veranderen? Waarom heb je niet genoeg aan contouren en moet je een figuur invullen met klei? Hoe controleer je of je goed hebt gehecht?

Evalueren: Sterk merk

10 minuten

Opdracht: Bekijk met de leerlingen de werkstukken. Laat leerlingen benoemen wat zij zien aan de tegels van medeleerlingen: wat voor soort bedrijf/instelling is uitgebeeld, wat voor karakter van het bedrijf/product wordt gecommuniceerd? Wat is er sterk aan het merk?

Reflecteren: Vind je je merk sterk? Wat is goed gelukt? Wat zou je anders doen?

Aanvullende suggesties:

De leerlingen maken een letterkunstwerk van hun eigen naam, in zwart/wit en een extra kleur. Het gaat hierbij om de vorm en de compositie van de letters die de naam vormen, met mogelijk gebruik van de betekenis van hun voor- en/of achternamen. Iets doen met de klank van de namen kan ook. De leerlingen kunnen werken aan de hand van voor de groep gegeven thema .